

Őszi rapszódia

Születésnap látogatás

Zeno Vanceánál

Október 8.

75. éve, 1900-ban született Vancea, Octavian Zeno zeneszerző és muzikológus, a Román Zeneszerzők Szövetségének alelnöke, a művészet érdemes mestere. Sokoldalú alkotó tevékenysége során az operán kívül minden zenei műfajban írt. Éveken át szerkesztésében jelent meg a Muzica című szakfolyóirat. Zene-történeti és zeneelméleti munkássága is jelentős. A magyar zene kitűnő ismerője, sokat tett a román-magyar zenei kapcsolatok kiépítéséért.

A Művelődés évforduló-naptárából

Pontos vagyok, mégis várom kell. Bejelentetlenül érkezett párizsi hegedűslányt fogad, aki színesen, fordulatosan — és hadd tegyem hozzá: bájosan — mesél a júniusi Enescu-ünnepségről, Ferrasról, Mihailovici-ról és a többi közös ismerőséről — a nekem ígért órában. „Tizenegyet egy japán zeneszerzőt kell fogadnom” — mondja, miután a vendéget kikísérte. „Éz az én életem: fogadom ezt, fogadom azt...” Lehet, hogy az utómam jövő japánnak majd azt mondja: „Drága barátom, az előbb egy szerkesztő volt itt. Alaposan kifárasztott az ipse, de most végre az öné vagyok; remélem, ma még nem kávézott...” Mert: panaszkodni kell, legálábbis illik ebben a korban. S mire panaszkodjak a hetvenöt éves, ha makkegészség, alkotói vénője szoporán buzog, magas címek, hivatalok, kitüntetések birtokosa, és mindenki tiszteli, szereti? Sürget az idő, a közelítő kérdések mellőzésével térök rá a születésnap kérdésekre legszokványosabbikára: „Mester, ön gazdag alkotói múltja tekintetében meg tudná mondani, melyik a legkedvesebb műve?” Szabadkozok. „Nehéz ilyen kérdésre felelnem. Én nem komponáltam Kilencedik szimfóniát, amelyiktől az emberiség öszelelekezett, nekem minden művem egyformán kell szeretnem. Kivéve egyet: a még meg nem írottat, azt, amelyiken éppen dolgozom. Mindig az a legkedvesebb nekem.” Arra az időre terelem a

szót, amikor a Priculicij című balettelje volt „a legkedvesebb” mű. „'32-ben nő-szütem. Szeptember 10-én volt az esküvő, egy-két hét múlva kezdtem el írni a librettót, s januárban meg volt a partitúra is” — mondja. Ismerjük a művet (nemcsak mi, akik az ország operaházainak a színpadain láthattuk; külföldön is több helyen bemutatják): népies és egyben modern a hangzása, a népzene csak alkotóelemeiben — ritmusokban, dallamképletekben — fordul benne elő, nem idéztként; a mű nyelvezeté ugyanakkor meglehetősen kromatikus is, előjelzi a mester későbbi stílusát. Milyen lehetett akkoriban a Bécsben tanult, modernül író — uram bocsá! — az atonalitástól sem visszariadó — zeneszerző élete Marosvásárhelyen? Lehet, hogy a fiatal Zeno Vancea perelt a környezetével, de most, visszamenőleg nem ró fel semmit a városnak. Sőt. Dicséri az akkori Marosvásárhely zenei életét, a kamarazenei nemesség hagyományát, amelybe természetesen

magát is bekapcsolódott, a helyi dal-kultúrát, amelyet zeneszerzőként, zongorakísérőként is szívesen szolgált. Készséggel alkalmazkodott a környezet izléséhez — ezt akkoriban komponált s a Kemény Zsigmond Társaság égisze alatt megszólaltatott, mérsékelt modor, közvetlenül ható dalai példaként a legegyszerűsített —, mert hálás volt a városnak, amely befogadta, ahol tisztelték, ahol jól érezte magát. Természetesen nemcsak a vásárhelyi jelenkornak komponált. Korábbi zenét is írt, vállalva, hogy partitúrái egyelőre hallgatnak. Scoarțe című kamarazenei darabját 1926-ban fejezte be — 1941-ben mutatták be Temesvárott. A Priculicij premijere is 1942-ig kellett várnia... Ma persze más a helyzet. Legutóbbi művét, a Hatodik vonósnégyest áprilisban fejezte be, júniusban már játszotta a Philharmonia együttes, előbb a marosvásárhelyi zenei napokon, néhány nappal később a brassói kamarazene-fesztiválon is. Most is rendelésre dolgozik: az időközben korszerű zenevárossá érett Marosvásárhelynek ír „valamit” orgonára és zenekarra. 1976-ban lesz a bemutató. Azt mondja, ebben a mostani legkedvesebb műben a Hatodik vonósnégyes hangvételét folytatja. Felteszem az utolsó othonról hozott kérdést: „Mester, miért nem folytatja a dalszerzést? Miért hűten ehhez a műfajhoz? A Rilken és Bacovian, Áprily és Berde Mária inneni líra nem illel?” „A líraiság életkor kérdése” — mondja. „Amikor harmincéves, könnyen komponál az ember lírai zenét. Most, hetvenöt esztendő fovel nem menne.” Ellenpéldákra hivatkozom s arra, hogy például az ő Hatodik vonósnégyesében is sok a líra. Ez utóbbi megjegyzéssel egyetért, de ami a szöveges lírát illeti, annyival sem bíztat, hogy „esetleg majd megpróbálom”. Tudom, nem szorul rá a tanácsaimra, meg se próbálom rábeszélni. Legfennebb annyit kockáztatnék meg, hogy... De már arra sincs idő. Már a következő bejelentett vendég idejét bitorolom, a japán zeneszerzőt. Búcsúzó...

LÁSZLÓ FERENC

Ars Nova

Amikor a tizedik Kolozsvári Zenei Ósz műsorából az Ars Nova felléptéről értesülünk, első pillanatot természetesen vesszük, hogy a sok rangos együttes mellett ők is fellépnek, természetesen vesszük, hogy városunkban egy napjaink zenéjére szakosodott együttes működik — az lenne feltűnő, ha hiányoznának. Műsoruk igényes: Gilbert Amy — D'un désastre obscur, Vasile Herman — Sintagma II., Oláh Tibor — Az idő emlékezete, Cornel Țăranu — Két poema Ana Blandiana szövegeire, Patterson — Intersections; megannyi nehéz előadói feladat és egyben hangszer-technikai erőpróba.

1968 februárjában, amikor a Cornel Țăranu igazgatta együttes először lépett közönség elé, sokan kételkedtek a kezdeményezés életképességében. A kételyek oka többrendbeli volt: vajon képes lesz-e az együttes korunk technikailag nehéz faktúrájú zenéjét maradéktalanul, partitúrához hűen tolmácsolni? (Hiszen mint tudjuk, a mai zene interpretálása mondhatni speciális képzettséget igényel.) Vajon képes lesz-e lépést tartani korunk szinte napról napra újuló zenei nyelvezetével? Vajon képes lesz-e az együttes sokszor még félmjelzetlen neveléssel és művekkel közönséget hódítani magának? — És sorolhatnánk tovább a felmerült kérdések özönét.

Jól emlékszem még első hangversenyükre. Az első biztató jel az volt, hogy közönségben nem mutatkozott hiány. Nagy volt az elképedés, sok volt az elítélő fintor és cinkos összepillantás, amikor a zongorista — maga is pironkodva — a zongora húrjai között matatott: a látvány szokatlansága a közönséget hallgatóból nézővé változtatta. Pedig volt mit hallgatni, az előadás művészi kompetencia dolgában már akkor is több volt, mint egyszerűen dícséretes.

Hét-nyolc évi rendszeres találkozás — évadonként öt-hat műsor, egyenként mintegy öt-hat új művel! — az Ars Nova és a közönség között meghozta az eredményt, többet és jobbat, mint amire bárki is számított: a tavalyi hangversenyévd tavaszán megszólalt a közönség is. Az együttest igazgató Țăranu és lelkes munkatársa, a hangversenyek műsorát rendszeresen és sok hozzáértéssel ismertető Vasile Herman válaszolt a közönség kérdéseire, hozzászólásaira, javaslataira. Az Ars Nova-együttes ekkor már országunk határain túl, Angliában, Jugoszláviában, Lengyelországban is vendégszerepelt gazdag repertoárral.

Az Ars Nova további célkitűzéseiről is egy ilyen „párbeszéd” hangversenyen vallott Țăranu, szerényen, csupán mint a hazai szerzők előadóját és a határokon túli zeneművészet közvetítőjét jellemezve az együttest. Szerényen, mert az Ars Nova muzsikája ennél jóval több: magas szintű művészet. Bebizonyosodott ez sokszor, például Varése Octandre-ja, a Bach-Webern Ricercar vagy akár a most elhangzott Oláh Tibor-mű megszólaltatásával.

Az Ars Nova lelkesedése, egyszerűsége, munkatempója szinte példátlan, használat pedig mind a hazai alkotás serkentését, mind közönségnevelő szerepét tekintve felbecsülhetetlen. A Kolozsvári Zenei Ósz fesztiválján úgy ünnepeleljük, mint Új Művészetünk egyik legelhibázottabb előadóformáját.

VERMESY PÉTER

Gazdag kamarazene-évd Nagyváradon. A nagyváradi Állami Filharmonia idejében jelentette meg 1975/76-os műsorfüzetét. (Hány filharmoniairól mondható ez még el?) Nem vállalkozunk arra, hogy a szeptember 22-én megnyílt évd negyven szimfonikus hangversenyének a műsorát végigjellemezzük; a repertoárról erről a törzsrésztől legfennebb annyit, hogy átgondoltnak, kiegyensúlyozottnak, a zenekar lehetőségeivel szabottnak tűnik — és szenzáció mentesnek. Feltűnt viszont, hogy a filharmonia a kamarazenei hét műsorát is közli, s hogy ezeken kívül még tizennégy kamarazenei rendez, nagyrészt helyi művészek közreműködésével. Reinfeld János m. v. és Magyar Zsuzsa eljuttassa Beethoven valamennyi hegedű-zongora szonátáját, Antal Ilona, Papp Magda és Thurzó Sándor Brahms-estét ad, külön előadást lép a közönség elé egy sor kiváló hangszeres, a filharmonia fű-

vósötöse és a kolozsvári Pro camera vonósnégyes. Tíz hangversenyből álló ifjúsági sorozatot is rendez a filharmonia. A muzsika Európa országaihoz címmel, román, osztrák, belga, cseh és szlovák, skandináv, francia, német, olasz, magyar, valamint orosz és szovjet zeneszerzők műveiből; ezeknek a zenekari hangversenyeknek a szólistái is többnyire (vagy kizárólag) — a nevek közt ismeretlenek is vannak) nagyváradi művészek. Így — bár a szimfonikus estek műsorán nem sikerült valami különlegesen nagyváradi felfedeznünk — a nagyváradi filharmonia évdjének értékes sajátosságát látjuk abban, hogy az intézmény gazdag kamarazene-évdot is nyújt hallgatóinak, és sok megnyilvánulási lehetőséget biztosít hangversenyképes tagjainak s a város többi előadó-művészeinek. Ebben a tekintetben példaként áll a testvérintézmények előtt. (I)

EX LIBRIS

A zeneelmélet Bolyaija

Benkő András: A Bolyaiak zeneelmélete, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

A zeneelmélet igazolhatja a fennálló zenei gyakorlatot, vagy ellenkezőleg, követelheti az újat. Szintézisbe is foglalhatja e kettőt: lezárhat és egyben megnyithat. Egyáltalán nem tehet: nem válhat csupán alapkutatóvá, nem redukálódhat csupán a zene-történetet zárójelbe tevő zenei akusztikára. Alkalmazott elméletnek kell lennie, a jelen, a jövő zenéjére alkalmazhatónak. Ezen igények értelmében nem aktuális zene-

elméleti szükségletnek, hanem csak zeneelmélet-történeti kíváncsiságunknak ment elébe a Kriterion Bolyai Farkas Zene-szeti dolgozatának újrakidávásával. Bolyai János Muzsika-tanának első közzétételével, valamint Benkő András háromrészes tanulmányának (Zenei mozzanatok Bolyai Farkas és Bolyai János életében; A zene helye, szerepe a két Bolyainál; Fontosabb zeneelméleti kérdések) ugyanazon kötetben való megjelenésével.

A kötet revelációja Bolyai János Muzsika-tana. A továbbiakban majdnem kizárólag e kétségtelenül zseniális töredékekkel, illetve Benkő Andrásnak rá vonatkozó exegézisével kívánunk foglalkozni a matematikához, fizikához nem értő zenész erejéhez mérten, néhány felvetett gondolat erejéig.

Aki rendszeres zeneelméletet keres Bolyai János töre-

dékében, az csatlakozhat a hiánypótló meghatározások hiányzónak: vázlat ez, nem kifejtés — sok tekintetben elnagyolt, kihagyásos, utalásos. Az élő és változó zenéhez nincs sok köze. Mint zenei rendszerelmélet azonban a Muzsika-tan zseniális. Tévedés ne essék: Bolyai János zenekultúrája a korhoz mérten is átlagos, elmélete nem megy elébe sem egy Wagnernek, sem egy Schönbergnek, sem egy Bartóknak. Bolyai nem követel zenei nyelvújítást, őt teljesen kielégíti Paganini muzsikája, a korabeli zene felszínes pseudo-köznyelve. De az általa alkalmazott rendszer olyan tökéletesen elvont és olyan zseniálisan egyszerű, hogy nyílegyenesen mutat az elkerülhetetlen, determinált távoli jövő irányába. A 12 egyenrangú hangmagasság preszerialista, predodekafonista elvő rendeződhetne, a hangközöknek félhangnyi egységekkel történő mérése az

aranyetszészhez juttathatna el, az akkoriban a disszonancia emancipációjához vezethetne, amennyiben Bolyai János valóban „Muzsika-tan” írta. De ha jól megnézzük, Bolyai János tulajdonképpen túlnyomórészt hangtani író, zenei kontextusokba be nem ágyazott zenei hangtani. Bolyai hangtana ma is égetően aktuális problémákat tárgyal, de az akusztika-közponuság irrelatívánssá teszi azt a kérdést, hogy Bolyai János zeneelméleti „alapkutatásai” preszerialista-e vagy sem. Benkő András jóhiszeműen, de azt hiszem feleslegesen újátdékoz meg bennünket egy múlt századi hazai predodekafonista zene-tudóssal. Bolyai János zeneelméletéből hiányzik minden történetiség, csak épp hogy a zene-történelem irányát jelzi előre öntudatlanul, elszigeteltsége, ismeretlensége, hatástalansága, későn felfedezettsége, töredékessége ellenére. Bolyai János zene-

elmélete spontánul a jövőre orientált — zeneesztétikája tudatosan a jelenre. Údvtánában felállítja a művészetek hierarchiáját, az első helyet a zenének tartva fenn. Korszerű, jellegzetesen romantikus felfogás.

Benkő András bokros érdemeit szóval nem tenni, súlyos igazságtalanság volna. A szöveggondozás, a Bolyaiak terminológiáját maira fordító szójegyzék, a jegyzetanyagból feltáruló, részletek kérdések igazságaiért is szavatoló sokoldalú bibliográfia nemzetközileg ismert zene-történetünk alapos munkáját dicséri. A nem tudományos, nem is esszé-stílusban, inkább a tankönyvek stílusában íródott tanulmány a szerző nem nagystílusú, minden adatra, körülményre, szempontra egyforma súlyt fektető, pontos, körültekintő, kimerítő feladat-teljesítést dicséri.

RÓNAI ISTVÁN